

Χρυσή Τελλίδου

(Υποψήφια Διδάκτωρ στην Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης στο Δ.Π.Θ., Εκπαιδευτικός Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης)

Ποντιακοί σύλλογοι στην Ελλάδα και η παρουσία τους στο Διαδίκτυο

Pontian societies in Greece and their presence on the Internet

Abstract

The rapid increase in the Internet usage during the last years seems to have substantially influenced the activity of many cultural societies. In this context of development, Pontian societies in Greece have started including the Internet and social networks in their set of methods used for promotion and communication. This “modernization” has not been extensively researched yet. The current paper examines this phenomenon, beginning with the activity of the Pontian societies in regard to the their contribution to the education and culture of Greece. More specifically, this study establishes as a starting point the appearance and currently active presence of these societies on the Internet and many social networks. In addition, a series of statistical observations is analyzed, which highlights the characteristics of this “web activity” of the Pontian societies on a cultural level.

Key words: pontian societies, Internet, social networks

Εισαγωγή

Στόχος της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσει τους ποντιακούς συλλόγους και ειδικότερα την οργάνωσή τους, που αφορά στην πολιτιστική και εκπαιδευτική συμβολή τους στην ελληνική κοινωνία. Αποτελεί μέρος ενός ευρύτερου εκπονήματος (στο πλαίσιο διδακτορικής διατριβής) που φέρει τον τίτλο: «Η συμβολή των Ελλήνων ποντιακής καταγωγής στην κοινωνική ζωή της Ελλάδας με έμφαση στην παιδεία και τον πολιτισμό (20ός-21ος αιώνας)». Ειδικότερα, θα υποστηριχθεί ότι οι πολιτιστικοί σύλλογοι επιδρούν σημαντικά στη διάσωση και τη διάδοση του ποντιακού πολιτισμού, κρίνοντας από τα χαρακτηριστικά της δραστηριοποίησης και της δράσης τους. Προκειμένου να αναδειχθεί αυτό το ζήτημα, αρχικά αναφέρονται κάποιοι όροι και έννοιες της κοινωνιολογίας περί κοινωνικής και συλλογικής ταυτότητας και έπειτα παρουσιάζονται έρευνες που έχουν διεξαχθεί στην Ελλάδα για την ποντιακή ταυτότητα και τον ποντιακό ελληνισμό τον 20ό και 21ο αιώνα. Στη συνέχεια μελετώνται οι τόποι εγκατάστασης των προσφύγων ποντιακής καταγωγής στον ελλαδικό χώρο και παρατίθενται κάποια γενικά ιστορικά στοιχεία που αφορούν στην ίδρυση, στη συμβολή και στη δράση των ποντιακών συλλόγων. Σε ένα δεύτερο επίπεδο επιχειρείται η ανίχνευση της συμβολής τους στην παιδεία και τον πολιτισμό χρησιμοποιώντας ως ενδεικτικό παράδειγμα την παρουσία των ποντιακών συλλόγων στο Διαδίκτυο και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Κατόπιν της περιγραφής της μεθόδου συλλογής δεδομένων, αναλύονται μια σειρά στατιστικών αποτελεσμάτων, που καταδεικνύουν τα χαρακτηριστικά της δράσης των ποντιακών συλλόγων σε πολιτιστικό και εκπαιδευτικό επίπεδο.

1. Κοινωνική και Συλλογική Ταυτότητα

1.1. Κοινωνική ταυτότητα

Ο κόσμος διαχωρίζεται σε κοινωνικές κατηγορίες, όπως είναι η κοινωνική τάξη, η θρησκεία, η εθνικότητα, το φύλο, οι ομάδες πολιτικής ένταξης. Αυτό αποτελεί την πιο σημαντική πρόταση της θεωρίας της κοινωνικής ταυτότητας¹.

Η διαδικασία μέσω της οποίας το άτομο εξανθρωπίζεται ονομάζεται κοινωνικοποίηση. Είναι μία διαδικασία με την οποία ο άνθρωπος εντάσσεται και ενσωματώνεται σε ένα κοινωνικό σύνολο. Μέσω της κοινωνικοποίησης το άτομο αποκτά ταυτότητα².

Σύμφωνα με τον C. Cooley, ο κοινωνικός εαυτός διαμορφώνεται από την επικοινωνία του ατόμου με τους άλλους, αλλά και από τον τρόπο που το άτομο βλέπει τον εαυτό του σε σχέση με το πώς τον βλέπουν οι άλλοι. Θεωρεί τους άλλους ως ένα είδος «καθρέφτη» για το άτομο. Η θεωρία του σχετίζεται άμεσα και με τη θεωρία για τις πρωτογενείς ομάδες, οι οποίες βοηθούν το άτομο να διαμορφώσει συνείδηση για το ποιος είναι και την ταυτότητά του. Οι τρεις πιο σημαντικές ομάδες είναι η οικογένεια, η κοινότητα και η ομάδα των συνομηλίκων.³

Για τον G. Mead ο εαυτός είναι κάτι που αναπτύσσεται, που δημιουργείται κατά την κοινωνική αλληλεπίδραση των ατόμων. Για αυτόν τον λόγο δε δίνει και συγκεκριμένο ορισμό για την ταυτότητα⁴. Θεωρεί ότι η ταυτότητα ενός ατόμου μπορεί να εξηγηθεί μόνο μέσω των κοινωνικών διεργασιών της ανθρώπινης επικοινωνίας. Το άτομο παρατηρεί την επίδραση που ασκεί στους άλλους και έτσι μαθαίνει πολλά για τον εαυτό του⁵.

Οι H. Tajfel και J. Turner μιλούν για την κοινωνική ταυτότητα που αποτελείται από πτυχές της αυτοεικόνας ενός ατόμου, οι οποίες προέρχονται από τις κοινωνικές κατηγορίες ή ομάδες, όπου το άτομο νιώθει ότι είναι μέλος⁶.

Η κοινωνική ταυτότητα αναφέρεται και στο σύνολο των πολιτισμικών στοιχείων. Όταν το άτομο αισθάνεται ότι απειλείται η κοινωνική του ταυτότητα, αυξάνει τις προσπάθειές του να διαφοροποιήσει θετικά τη δική του ομάδα σε σχέση με τις άλλες ομάδες⁷.

Οι M. Zavalloni και C. Louis-Guérin υποστηρίζουν ότι «στην ψυχολογία η έννοια της κοινωνικής ταυτότητας αναπτύχθηκε, προκειμένου να ενσωματωθεί η

¹ Θάλεια Δραγώνα, Ελένη Σκούρτου και Άννα Φραγκουδάκη, *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες* (Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2001), 31-34.

² Δημήτριος Γ. Τσαούσης, *Η κοινωνία του ανθρώπου – εισαγωγή στην κοινωνιολογία* (Αθήνα: Gutenberg, 1989), 145-146.

³ Peter J. Burke, "Identities and social structure: The 2003 Cooley - Mead Award Address," *Social psychology quarterly*, 67, no. 1 (2004), 5-14, accessed December 15, 2016, <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/019027250406700103>.

⁴ George H. Mead, "The social self," *Journal of philosophy, psychology and scientific methods* 10 (1913), 375-376.

⁵ Λεωνίδας Ν. Λυμπέρης, «Η κοινωνικοποίηση ως συνεχής διαδικασία διαλεκτικής αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμου και κοινωνίας - κοινωνικοποιητικοί μηχανισμοί», *Τα εκπαιδευτικά* 105-106 (2014), 176, http://www.taekpaideutika.gr/ekp_105-106/14.pdf.

⁶ Henri Tajfel, and John C. Turner, "The social identity theory of intergroup behavior," in *Psychology of intergroup relations*, ed. Stephen Worchel, and William G. Austin (Chicago: Nelson-Hall, 1986), 16.

⁷ Ελεονώρα Βεργιώτη, «Λόγος και ταυτότητα στην αναπηρία: Ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από κείμενα των αναπήρων», (Μεταπτυχιακή διατριβή, ΑΠΘ, 2010), 37.

κοινωνική στην προσωπική διάσταση του ατόμου. Αντίθετα στην κοινωνιολογία η έννοια αυτή συνιστά μια προέκταση των εννοιών, των κανόνων και των αξιών που προσδιορίζουν τις προσδοκίες του ατομικού ρόλου (ανδρικού, γυναικείου, επαγγελματικού κ.λπ.)»⁸.

Με βάση τον Μ. Δαμανάκη⁹, διευκρινίζεται ότι «η εθνική και η πολιτισμική ταυτότητα αποτελούν συνθετικά στοιχεία αυτού που στη σύγχρονη ορολογία αποκαλούμε κοινωνική ταυτότητα, η οποία μαζί με την ατομική ή προσωπική ταυτότητα συνθέτουν την ταυτότητα του εγώ».

Εντούτοις, η Χ. Βέικου αναφέρει ότι «η χρήση της κοινής ταυτότητας δε λειτουργεί τόσο ως τρόπος απόδοσης γενικών χαρακτηριστικών στα άτομα όσο ως τρόπος ένταξής τους σε μία συλλογικότητα, όπου θα είναι ισότιμα μέλη, ούτε μοναδικά ούτε ανώτερα, έτσι ώστε να διατηρείται η ακεραιότητα της κοινότητας»¹⁰.

Η Κ. Woodward ισχυρίζεται ότι η προσωπικότητα περιγράφει ποιοτικά χαρακτηριστικά του εαυτού, ενώ η ταυτότητα περιέχει στοιχεία που επιλέγει το ίδιο το άτομο¹¹.

Τα γνωρίσματα και τα χαρακτηριστικά, οι κοινωνικές σχέσεις, οι ρόλοι που αναλαμβάνουν τα μέλη κοινωνικών ομάδων που προσδιορίζουν το ποιοι είμαστε αποτελούν τις ταυτότητες¹².

Η αποκατάσταση μιας αρνητικής κοινωνικής ταυτότητας είναι εφικτή. Ωστόσο κάτι τέτοιο καθορίζεται από το κοινωνικό κλίμα. Τρεις διαστάσεις του είναι σημαντικές: α) η *διαπερατότητα των ορίων* ανάμεσα στις ομάδες, β) η *σταθερότητα της θέσης* της ομάδας και γ) η *νομιμότητα του συστήματος* που κατατάσσει την ομάδα στην οποία ανήκει ένα άτομο σε θέση κατώτερη από κάποια άλλη¹³.

Η ταυτότητα, στις σύγχρονες κοινωνίες, εκφράζει την ανάγκη αυτοπροσδιορισμού του ατόμου μέσα σε ένα κοινωνικό περιβάλλον, όπου οι επιρροές για μεγάλες κοινωνικές αλλαγές είναι συνεχείς¹⁴.

Οι άνθρωποι εντάσσονται σε κοινωνικές ομάδες. Η συλλογική ταυτότητα είναι η ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας¹⁵.

1.2. Συλλογική ταυτότητα

⁸ Marisa Zavalloni, and Christiane Louis-Guerin, *Κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση – εισαγωγή στην εγώ-οικολογία*, μτφ. Αναστασία Βαλεντίνη Ρήγα, Κ. Θεοφιλοπούλου, Χ. Λυράκη, Ε. Κατσάλη, επιμ. Αναστασία Βαλεντίνη Ρήγα (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1996), 33.

⁹ Μιχάλης Δαμανάκης, *Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα – διαπολιτισμική προσέγγιση*, 6η ανατύπωση (Αθήνα: Gutenberg, 2003), 32-35.

¹⁰ Χριστίνα Βέικου, *Κακό μάτι – η κοινωνική κατασκευή της οπτικής επικοινωνίας*, 2η έκδ. (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004), 127.

¹¹ Kath Woodward, "Questions of identity," in *Questioning identity: Gender, class, ethnicity*, 2nd edition, ed. Kath Woodward (London: Open University, 2004), 6.

¹² Daphna Oyserman, Kristen Elmore, and George Smith, "Self, self-concept and identity," in *Handbook of self and identity*, 2nd edition, ed. Mark R. Leary, and June Price Tangney. (New York: Guilford Publications, Inc, 2012), 69.

¹³ Henri Tajfel, and John Turner, "An integrative theory of intergroup conflict," *The social psychology of intergroup relations* 3 (1979), 39-40.

¹⁴ Judith A. Howard, "Social psychology of identities," *Annual review of sociology* 26 (2000), 367-368, accessed December 10, 2016, https://www.jstor.org/stable/223449?seq=1#page_scan_tab_contents.

¹⁵ Μαρία Κ. Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2η έκδ. (Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000), 46-49.

Η Μ. Βεργέτη ορίζει τη συλλογική ταυτότητα ως την αίσθηση του να ανήκει κανείς σε μια συγκεκριμένη ομάδα¹⁶. Επίσης, αναφέρει πως η συλλογική ταυτότητα καθορίζεται από δύο διαστάσεις: η πρώτη αφορά στο συναίσθημα της θετικής ταύτισης των μελών της ομάδας και η δεύτερη μιλάει για την ένταξη στην ομάδα και τις μορφές δράσεις που λαμβάνει το άτομο ως μέλος της. Οι δύο αυτές διαστάσεις συμμετέχουν στον ορισμό των ατόμων που ανήκουν στην ομάδα¹⁷. Η ταυτότητα συνιστά ένα κοινωνικό φαινόμενο δυναμικό και μεταβαλλόμενο¹⁸.

Με βάση τον Δ. Τσαούση, η συλλογική ταυτότητα μιας κοινωνικής ομάδας δε διαμορφώνεται μόνο από τις κοινές εμπειρίες των μελών της, αλλά και μέσα από έναν συγκεκριμένο τρόπο πρόσληψης της κοινωνικής πραγματικότητας και προσδιορισμού της ατομικής και συλλογικής δράσης¹⁹. Τα μέλη της απαρτίζουν ένα ενιαίο και ξεχωριστό από τα υπόλοιπα «όλο» και ενώνονται με αμοιβαίους δεσμούς²⁰.

Για τον Α. Melucci ως μορφή συλλογικής δράσης ορίζεται η συλλογική ταυτότητα. Τόσο τα άτομα όσο και οι ομάδες διαμορφώνουν την ταυτότητά τους μέσα από τη δράση τους²¹. Ο Ρ. Schlesinger ενστερνίζεται τις απόψεις του Α. Melucci συμπληρώνοντας ότι αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν και για ταυτότητες, όπως είναι η εθνική, που αφορούν, δηλαδή, πιο σταθερά κοινωνικά σύνολα²².

Πιο συγκεκριμένα για τα κριτήρια σύγκρισης προσώπων ή πραγμάτων κάνει λόγο ο R. Jenkins. Ανάλογα με τις ομοιότητες και τις διαφορές το άτομο κατατάσσει πρόσωπα ή πράγματα που συνδέονται, ή όχι, μαζί του²³.

Στην ομαδικότητα της κοινωνικής ζωής και στην κοινωνικότητα της ανθρωπότητας βασίζεται ο Μ. Hogg. Η ταύτιση με ποικίλες ομάδες, οι οποίες μπορεί να διαφέρουν ως προς το μέγεθος, τη χρονική διάρκεια και τη λειτουργία τους, είναι χαρακτηριστικό της ανθρώπινης φύσης. Οι ομάδες προσφέρουν συλλογική ταυτότητα στα άτομα που ανήκουν σε αυτές²⁴.

Για τον Μ. Δαμανάκη, η συλλογική ταυτότητα αποτελεί ένα σύνολο πολιτισμικών στοιχείων που επηρεάζεται από το αίσθημα του να ανήκει κανείς σε μια

¹⁶ Μαρία Κ. Βεργέτη, *Παλινόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*, 2η έκδ. (Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2003), 47.

¹⁷ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 46-49.

¹⁸ Μαρία Βεργέτη και Φρόσω Χαραλαμπίδου, «Παιδιά, συλλογική ταυτότητα και εκπαιδευτική διαδικασία», στο *Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα: Ερευνών απάνθισμα*, επιμ. Θεόδωρος Β. Θάνος (Αθήνα: Gutenberg, 2015), 458.

¹⁹ Δημήτρης Τσαούσης, «Πρόλογος», στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2η έκδ., από Μαρία Κ. Βεργέτη (Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000), 14.

²⁰ Τσαούσης, *Η κοινωνία του ανθρώπου*, 99.

²¹ Alberto Melucci, "L' invenzione del presente: Movimenti, identità, bisogni individuali," στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδ., από Μαρία Κ. Βεργέτη (Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000), 49-50.

²² Philip Schlesinger, "On national identity: Some conceptions and misconceptions criticized," *Social science information* vol 26, no. 2 (1987), 253, στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδ., από Μαρία Κ. Βεργέτη (Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000), 50.

²³ Richard Jenkins, *Κοινωνική ταυτότητα*, μτφ. Κατερίνα Γεωργοπούλου (Αθήνα: Σαββάλας, 2007), 27-28.

²⁴ Michael A. Hogg and Scott A. Reid, "Social identity, self-categorization, and the communication of group norms," *Communication theory* 16, 1 (2006): 7-9, accessed December 15, 2016, doi: 10.1111/j.1468-2885.2006.00003.x.

ομάδα ή κοινότητα και εμπεριέχει ένα σύστημα από αξίες, οι οποίες συμβάλλουν στο να διατηρούν την ενότητα της ομάδας²⁵.

Σύμφωνα με τον Δ. Τσαούση, ο όρος «πολιτισμός» αποδίνεται ως η κοινωνική κληρονομιά του ανθρώπου, δηλαδή οτιδήποτε αφήνεται ως παρακαταθήκη με βάση κοινωνικές διαδικασίες από μία γενιά σε μία άλλη²⁶. Στη συλλογική ταυτότητα ο πολιτισμός αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο του προσδιορισμού του περιεχομένου της. Όπως υποστηρίζει η Μ. Βεργέτη, τη συλλογική ταυτότητα την προσδιορίζει ο πολιτισμός και η κοινωνική οριοθέτηση ή και τα δύο. Έτσι, η αλλαγή της ταυτότητας οφείλεται είτε σε αλλαγή στα πολιτισμικά στοιχεία που προσδιορίζουν την ταυτότητα ή σε αλλαγή του τρόπου που η ομάδα οριοθετείται κοινωνικά ή και στα δύο²⁷.

2. Έρευνες του 20ού και 21ου αιώνα για την ποντιακή ταυτότητα και τον ποντιακό ελληνισμό στην Ελλάδα

Ο πολιτισμός κατέχει περίοπτη θέση και είναι σημαντικό στοιχείο της ταυτότητας του ποντιακού ελληνισμού, που έχει εγκατασταθεί στο ελληνικό κράτος από τη δεκαετία του 1920 και λίγο νωρίτερα. Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας δείχνει πως αυτός ο πολιτισμός καθορίζει και επηρεάζει τον τρόπο ζωής των Ελλήνων του Πόντου και συμβάλλει στην εν γένει παρουσία τους στο ιστορικό, κοινωνικό και πολιτισμικό γίνεσθαι του ευρύτερου ελληνικού χώρου, προσδίδοντάς του μια ιδιαίτερη φυσιογνωμία και ταυτότητα. Η ποντιακή ταυτότητα στον ελλαδικό χώρο είναι το αντικείμενο σημαντικών ερευνών. Παρακάτω αναφέρονται κάποιες βασικές από αυτές.

Η Μ. Βεργέτη²⁸ διεκπεραίωσε εκτεταμένη μελέτη για την ποντιακή ταυτότητα. Ερεύνησε αφηγήσεις ατόμων της πρώτης, δεύτερης και τρίτης γενιάς μεταναστών από τον Πόντο και της πρώτης γενιάς ατόμων που ήρθαν από την Πρώην Σοβιετική Ένωση στην Ελλάδα. Στην έρευνα πήραν μέρος άτομα ποντιακών συλλόγων της Αθήνας. Με βάση τα συμπεράσματα της Μ. Βεργέτη²⁹, από τη μετανάστευση της πρώτης γενιάς Ποντίων στην Ελλάδα απορρέει η εμφάνιση της ποντιακής ταυτότητας στον ελλαδικό χώρο. Η αποκτηθείσα συνείδηση τόσο της ελληνικής όσο και της ποντιακής τους ταυτότητας τροποποιείται με την πάροδο του χρόνου από τα κοινωνικά της όρια, αλλά και από το ιστορικό πλαίσιο και την ιδεολογία που επικρατεί. Εισάγει τον όρο «εθνοτοπική ταυτότητα» για να περιγράψει την ταυτότητα της κοινωνικής ομάδας, που μεταναστεύει από το μέρος καταγωγής της χωρίς να έχει τη δυνατότητα να επιστρέψει εκεί. Λόγω του ότι η ομάδα αποτελεί μέρος έθνους με τη διευρυμένη έννοια, η ταυτότητά της δεν μπορεί να χαρακτηριστεί μόνο εθνική ή ενδοτική, αλλά και επειδή δεν υπάρχει πια ο τόπος που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως εστία αναφοράς, δε γίνεται ούτε μόνο τοπική να ονομαστεί³⁰.

Τη διαμόρφωση της ποντιακής συνείδησης και ταυτότητας στην τέταρτη γενιά Ποντίων στην Κεντρική Μακεδονία στους νομούς Ημαθίας, Πέλλας, Κιλκίς και

²⁵ Μιχάλης Δαμανάκης, *Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά* (Αθήνα: Gutenberg, 2007), 126.

²⁶ Τσαούσης, *Η κοινωνία του ανθρώπου*, 117.

²⁷ Βεργέτη και Χαραλαμπίδου, «Παιδιά, συλλογική ταυτότητα και εκπαιδευτική διαδικασία», 458.

²⁸ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 59-60.

²⁹ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 61, 72.

³⁰ Μαρία Κ. Βεργέτη, «Εθνοτοπική ταυτότητα: Η περίπτωση των Ελλήνων του Πόντου» (Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1993), 29.

Πιερίας μελέτησε ο Ι. Καϊλάρης³¹. Ασχολήθηκε με τα πολιτισμικά, κοινωνικά και ιδεολογικά στοιχεία της ποντιακής ομάδας, που τη διαφοροποιούν από τις άλλες ομάδες. Αρχικά η έρευνα περιλάμβανε ερωτηματολόγια σε μαθητές Γ΄ γυμνασίου και την επόμενη ακαδημαϊκή χρονιά (λίγους μήνες αργότερα) σε μαθητές του ίδιου δείγματος, αλλά μόνο σε εκείνους που είχαν πρόγονο ποντιακής καταγωγής³². Από τα αποτελέσματά του προκύπτει ότι στη διαμόρφωση της ποντιακής συνείδησης συνέβαλαν παράγοντες, όπως το οικογενειακό και το κοινωνικό περιβάλλον³³.

Στη μελέτη του Ι. Ιακωβίδη παρέχονται πληροφορίες σχετικά με την ταυτότητα και την ένταξη των Ποντίων στην ελληνική κοινωνία. Η έρευνα που διεξήγαγε είναι ποιοτική και στηρίζεται στις μαρτυρίες 26 Ποντίων. Η έρευνά του έδειξε πως οι Πόντιοι όταν ήρθαν στην Ελλάδα οργάνωσαν σωματεία, τα οποία αποτέλεσαν εστίες συλλογικής ταυτότητας. Όσοι έρχονται από την Πρώην Σοβιετική Ένωση, για το χρονικό διάστημα 1965-1987 ανακαλύπτουν σταδιακά πως δεν είναι μόνο Έλληνες, αλλά και Πόντιοι. Όσοι έρχονται από το 1988 και μετά φαίνεται πως διαμορφώνουν μια πολιτισμική ταυτότητα με στοιχεία από τον πολιτισμό της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της Ελλάδος³⁴. Στοιχεία που συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της συλλογικής ταυτότητας είναι η οικογένεια, οι συγγενείς, το κοινωνικό περιβάλλον, η εκπαίδευση - το σχολείο, τα ποντιακά σωματεία και η μουσικοχορευτική παράδοση³⁵. Η ταυτότητα των Ποντίων διατηρείται παρόλο που δεν υπάρχει κοινός τόπος εγκατάστασης και δράσης για όλους τους πρόσφυγες. Για τον ερευνητή η συλλογική ταυτότητα των Ποντίων εξαρτάται από το ιστορικό παρελθόν, τον τρόπο με τον οποίο έγινε η ένταξή τους στην Ελλάδα, αλλά και από τις κοινωνικές σχέσεις τους με τους υπόλοιπους Έλληνες³⁶.

Η Τρ. Χατζηγεωργίου μελέτησε την ατομική και τη συλλογική ταυτότητα Ποντίων από την Πρώην Σοβιετική Ένωση, που ήρθαν στην Ελλάδα από τα τέλη του 1980 έως τα μέσα του 1990. Η έρευνά της επικεντρώθηκε στην κριτική πρακτικών προσδιορισμού των ορίων της συλλογικής ταυτότητας και λιγότερο στη διερεύνηση της κοινωνικής διαφοροποίησης³⁷. Η έρευνα αφορούσε στην οικιακή ζωή και στους συλλόγους Ποντίων³⁸. Τα αποτελέσματα της έρευνάς της έδειξαν ότι η οικογένεια συμβάλλει στον επαναπροσδιορισμό της ιστορικής συνέχειας και ενότητας της ποντιακής ομάδας³⁹. Όσον αφορά στους ποντιακούς συλλόγους, οι νεότεροι σύλλογοι συνεργάζονται με τους παλαιότερους και εξασφαλίζουν τα δικαιώματα των μελών και βοηθούν στην ομαλή ένταξή τους μέσα στην κοινωνία⁴⁰.

³¹ Ιωάννης Γ. Καϊλάρης, «Διαμόρφωση της ποντιακής συνείδησης στους Πόντιους της Δ΄ γενιάς» (Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1999), 80-81.

³² Καϊλάρης, «Διαμόρφωση της ποντιακής συνείδησης στους Πόντιους της Δ΄ γενιάς», 80-82.

³³ Καϊλάρης, «Διαμόρφωση της ποντιακής συνείδησης στους Πόντιους της Δ΄ γενιάς», 259-260.

³⁴ Ιωάννης Χρ. Ιακωβίδης, «Η ένταξη στην ελλαδική κοινωνία των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης (Β΄ ήμισυ 20ού αιώνα). Σύγκρισή τους με τους Αιγυπτιώτες, Μικρασιάτες, Πόντιους και την αντίστοιχη διαδικασία ενσωμάτωσής τους» (Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2005), 288, 321.

³⁵ Ιακωβίδης, «Η ένταξη στην ελλαδική κοινωνία των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης», 290-291, 293.

³⁶ Ιακωβίδης, «Η ένταξη στην ελλαδική κοινωνία των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης», 297.

³⁷ Τριάδα Χατζηγεωργίου, «Έλληνες Πόντιοι από την (Πρώην) Σοβιετική Ένωση. Εκφράσεις της ταυτότητας και της κοινωνικοποίησης στην Ελλάδα» (Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2006), 1.

³⁸ Χατζηγεωργίου, «Έλληνες Πόντιοι από την (Πρώην) Σοβιετική Ένωση», 154.

³⁹ Χατζηγεωργίου, «Έλληνες Πόντιοι από την (Πρώην) Σοβιετική Ένωση», 369.

⁴⁰ Χατζηγεωργίου, «Έλληνες Πόντιοι από την (Πρώην) Σοβιετική Ένωση», 371.

Η Α. Ψωμιάδη διερευνά την αλληλεπίδραση των κοινωνικών αναπαραστάσεων των Ποντίων με τον ποντιακό χορό. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το πώς ο ποντιακός χορός αναπαριστά την εθνοτοπική ταυτότητα των Ποντίων⁴¹. Δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν Έλληνες του Πόντου, πρώτης, δεύτερης, τρίτης και τέταρτης γενιάς που εγκαταστάθηκαν σε αγροτικές περιοχές της Βόρειας Ελλάδας και σε αστικά κέντρα της Αττικής⁴². Η έρευνα έδειξε πως η ταυτότητα και οι αναπαραστάσεις έχουν μια αμφίδρομη λειτουργική σχέση. Η δυναμική των αναπαραστάσεων εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο οργανώνονται και δομούνται. Ο ποντιακός χορός είναι αυτός που μεταβιβάζει στις επόμενες γενιές και διασφαλίζει την εθνοτοπική του ταυτότητα και σταδιακά την ενισχύει. Ο χορός επιτελεί γενεσιουργό και οργανωτική λειτουργία⁴³.

3. Τόποι εγκατάστασης στην Ελλάδα των προσφύγων ποντιακής καταγωγής

Στις αρχές του 20ού αιώνα υπήρχε ανά διαστήματα εισροή προς τον ελλαδικό χώρο μαζικών προσφυγικών κυμάτων: το 1906, το 1913 και το 1919 οι πρόσφυγες από τη Βουλγαρία, το 1914 οι Έλληνες που διώχθηκαν από τη Θράκη και τη Μικρά Ασία, το 1920 οι ομοεθνείς που έφυγαν από τη Ρωσία έπειτα από την καθιέρωση του κομμουνισμού. Πρόκειται για προσφυγικά ρεύματα που αγγίζουν τα 500.000 άτομα. Βέβαια, η ασύγκριτα μεγαλύτερη πληθυσμιακή μετατόπιση προσφύγων, 1.221.849 πρόσφυγες συνολικά, και μάλιστα σε πολύ μικρή χρονική περίοδο (1921-1924) ήρθε με τον Μικρασιατικό Πόλεμο και ειδικότερα με τη Μικρασιατική Καταστροφή⁴⁴.

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνονται κατά προσέγγιση οι μαζικές μετακινήσεις προσφύγων προς την Ελλάδα.⁴⁵

ΧΡΟΝΙΚΟ ΔΙΑΣΤΗΜΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΣΦΥΓΩΝ
1912-1920	435.000
Έως τα τέλη του 1922	900.000
Έως τον Μάρτιο του 1923	1.150.000
Έως τον Σεπτέμβριο του 1924	214.000

Η αριθμητική τους συμβολή είναι αξιοθαύμαστη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Μακεδονία, όπου εγκαταστάθηκαν 50.000 προσφυγικές οικογένειες σε αστικές περιοχές (210.000 άτομα) από τις οποίες 27.000 μόνο στην πόλη της Θεσσαλονίκης, μεταβάλλοντας τη φυσιογνωμία του τόπου ριζικά⁴⁶. Αλλά και ο πληθυσμός της πρωτεύουσας αυξήθηκε δραματικά, σχεδόν διπλασιάστηκε μέσα σε λίγο καιρό⁴⁷.

⁴¹ Αναστασία Ψωμιάδη, «Τοπικές κοινωνίες χωρίς τόπο. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των Ποντίων στην Ελλάδα για τον ποντιακό χορό και ο ποντιακός χορός ως κοινωνική αναπαρασταση για την ταυτότητα των Ποντίων» (Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2006), 13.

⁴² Ψωμιάδη, «Τοπικές κοινωνίες χωρίς τόπο», 20.

⁴³ Ψωμιάδη, «Τοπικές κοινωνίες χωρίς τόπο», 248-250.

⁴⁴ Ευστάθιος Πελαγίδης, «Η ανθρωπογεωγραφία του προσφυγικού ζητήματος», στο *Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία – Από την τραγωδία, στην εποποιία*, από Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, επιμ. Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος και Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (Αθήνα: Νίκος Χαϊδεμένος, 2009), 72.

⁴⁵ Πελαγίδης, «Η ανθρωπογεωγραφία του προσφυγικού ζητήματος», 73.

⁴⁶ *Εγκυκλοπαίδεια του ποντιακού ελληνισμού – Ο Πόντος: ιστορία, λαογραφία και πολιτισμός*, τόμος 2^{ος}, «Η εγκατάσταση των προσφύγων Ποντίων στην Ελλάδα» (Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης – Παιδεία, 2006), 651.

⁴⁷ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 180.

3.1. Εγκατάσταση των προσφύγων ποντιακής καταγωγής στη Μακεδονία

Σύμφωνα με τα στοιχεία της Επιτροπής Προσφύγων, το 1914 συνολικά ήρθαν στη Μακεδονία 117.484 πρόσφυγες, τους οποίους η Επιτροπή εγκατέστησε στις εξής 25 περιφέρειες: Ανασελίτσας, Βεροίας, Εδέσσης, Γιαννιτών, Γρεβενών, Σιδηροκάστρου, Δράμας, Ελασσόνας, Ζίχνης, Θάσου, Θεσσαλονίκης, Καβάλας, Καϊλάριας (σημερινή Πτολεμαΐδα), Καστοριάς, Κατερίνης, Κιλκισίου, Λαγκαδά, Νιγρίτης, Ελευθερούπολης, Περιοχή Νέστου, Σερβίων, Σερρών, Τσουμαγιάς, Φλωρίνης και Χαλκιδικής⁴⁸.

Με βάση τις πληροφορίες που υπάρχουν για την εγκατάσταση των προσφύγων ποντιακής καταγωγής στην Ελλάδα από την απογραφή του 1928, προκύπτει ότι ο συνολικός τους πληθυσμός ανέρχεται στους 1.221.849 την περίοδο 1921-1925⁴⁹. Από αυτούς εγκαταστάθηκαν στη Μακεδονία οι 638.253, δηλαδή περισσότεροι από τους μισούς, ποσοστό 53%⁵⁰, αριθμός που αντιστοιχούσε σε ποσοστό 45% του συνολικού αριθμού των κατοίκων της το χρονικό αυτό διάστημα, σύμφωνα πάλι με την ίδια απογραφή⁵¹.

Ακόμα όμως και στη Μακεδονία η εγκατάσταση των προσφύγων δεν ήταν ομοιόμορφα κατανομημένη. Η πλειοψηφία τους από το 1913 και μετά επέλεξε την Κεντρική και την Ανατολική, απαρτίζοντας και τον μεγαλύτερο όγκο πληθυσμού σε αυτούς τους τόπους. Μικρότερος, αλλά και πάλι αξιοσημείωτος αριθμός προσφύγων, εγκαταστάθηκαν στη Δυτική Μακεδονία. Ειδικότερα όσον αφορά στην κατανομή των αγροτών προσφύγων στο γεωγραφικό αυτό διαμέρισμα, από τους 427.713 συνολικά αγρότες, οι 201.480 (ποσοστό 47,1%) εγκαταστάθηκαν στην Κεντρική, οι 153.271 (ποσοστό 35,83%) επέλεξαν την Ανατολική και οι υπόλοιποι 72.962 (ποσοστό 17,05%) έμειναν στη Δυτική Μακεδονία. Η αριθμητική υπεροχή της Κεντρικής και Ανατολικής (συνολικό ποσοστό 83%) συγκριτικά με τη Δυτική οφείλεται στο ότι στην τελευταία κατέφθασαν λίγο αργότερα πρόσφυγες, καθώς είναι πιο απομακρυσμένη από τα λιμάνια του Αιγαίου, αλλά και γιατί η ενίσχυση των προσφύγων με κοινωνικά και βιοτικά αγαθά ήταν μικρότερη⁵².

Αναφορικά με τις αγροτικές και ημιαγροτικές περιοχές οι πρόσφυγες, είτε ποντιακής είτε άλλης καταγωγής, έμειναν συνολικά σε 1.385 χωριά και συνοικισμούς μακεδονικούς. Καθαρά προσφυγικοί ήταν οι 942 και με πληθυσμό μεικτό ήταν οι υπόλοιποι 443. Στον παρακάτω πίνακα φαίνεται η κατανομή τους στις αγροτικές και ημιαγροτικές περιοχές της Μακεδονίας⁵³.

⁴⁸ Κωνσταντίνος Φωτιάδης, «Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία», στο *Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία – Από την τραγωδία, στην εποποιΐα*, από Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, επιμ. Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος και Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (Αθήνα: Νίκος Χαϊδεμένος, 2009), 52. Πελαγίδης, «Η ανθρωπογεωγραφία του προσφυγικού ζητήματος», 77.

⁴⁹ Ευστάθιος Πελαγίδης, *Αλησμόνητες πατρίδες του ελληνισμού – Ο ηρωικός Πόντος*, τόμος 9^{ος} (Θεσσαλονίκη: Κεσόπουλος, 2001), 187.

⁵⁰ Κωνσταντίνος Φωτιάδης, *Πόντος – Δικαίωμα στη μνήμη*, (Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2010), 204. Κωνσταντίνος Φωτιάδης και Ιάκωβος Μιχαηλίδης, *Ιστορικό Λεύκωμα: Πόντος – ο Ποντιακός Ελληνισμός* (Αθήνα: National Geographic, χ.χ.), 138.

⁵¹ Δ. Ν. Αφεντάκη, «Μακεδονία: Προσφυγική εγκατάσταση», στο *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, 2^η έκδ. (Αθήνα: Φοίνιξ, 1900z), 503.

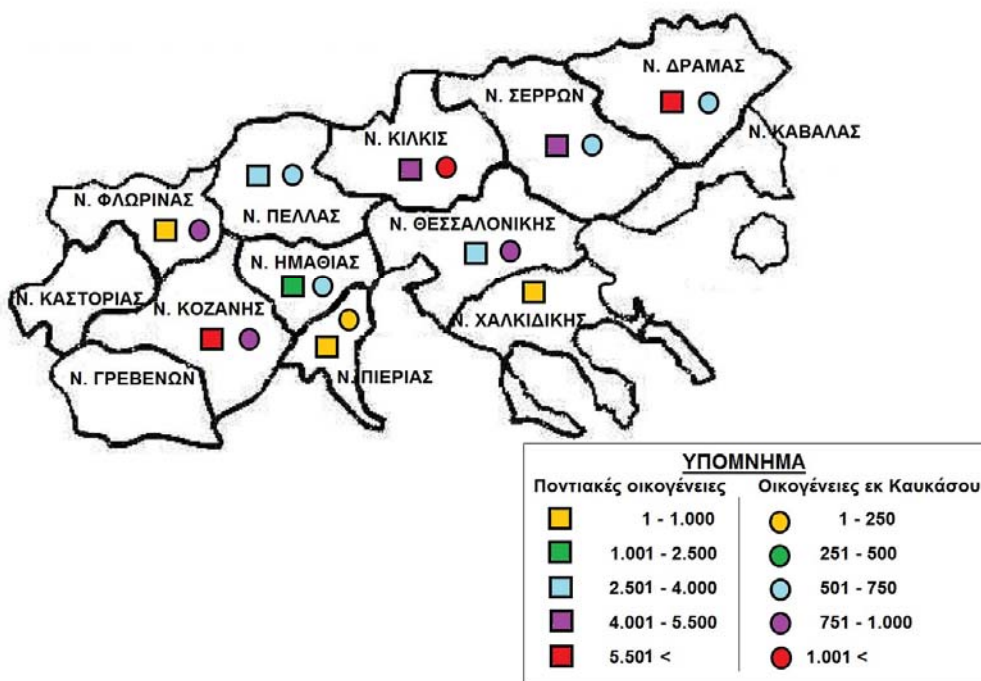
⁵² Πελαγίδης, «Η ανθρωπογεωγραφία του προσφυγικού ζητήματος», 78-79.

⁵³ *Εγκυκλοπαίδεια του ποντιακού ελληνισμού – Ο Πόντος: ιστορία, λαογραφία και πολιτισμός*, «Η εγκατάσταση των προσφύγων Ποντίων στην Ελλάδα», 654.

ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΕ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ			
ΠΕΡΙΟΧΗ	ΠΟΝΤΙΑΚΕΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΑΥΚΑΣΟ	ΣΥΝΟΛΟ ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΩΝ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΩΝ
Δράμα	7.250	650	15.126
Κιλκίς	3.003	3.363	10.114
Θεσσαλονίκη	902	542	9.721
Κοζάνη	4.867	219	8.018
Σέρρες	569	343	7.398
Σιντική	3.626	338	7.286
Γιαννιτσά	783	46	6.854
Λαγκαδά	1.860	233	6.843
Έδεσσα	2.229	631	5.939
Εορδαία	2.255	580	5.270
Αξιούπολη	1.026	437	4.073
Βέροια	1.079	707	3.926
Χαλκιδική	62		3.346
Πιερία	942	147	3.205
Φλώρινα	729	867	3.144

Τα δεδομένα του παραπάνω πίνακα αποτυπώνονται και σχηματικά σε χάρτη ως εξής:

ΠΡΟΣΦΥΓΙΚΕΣ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΕΙΣ ΣΕ ΑΓΡΟΤΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (ΣΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ)

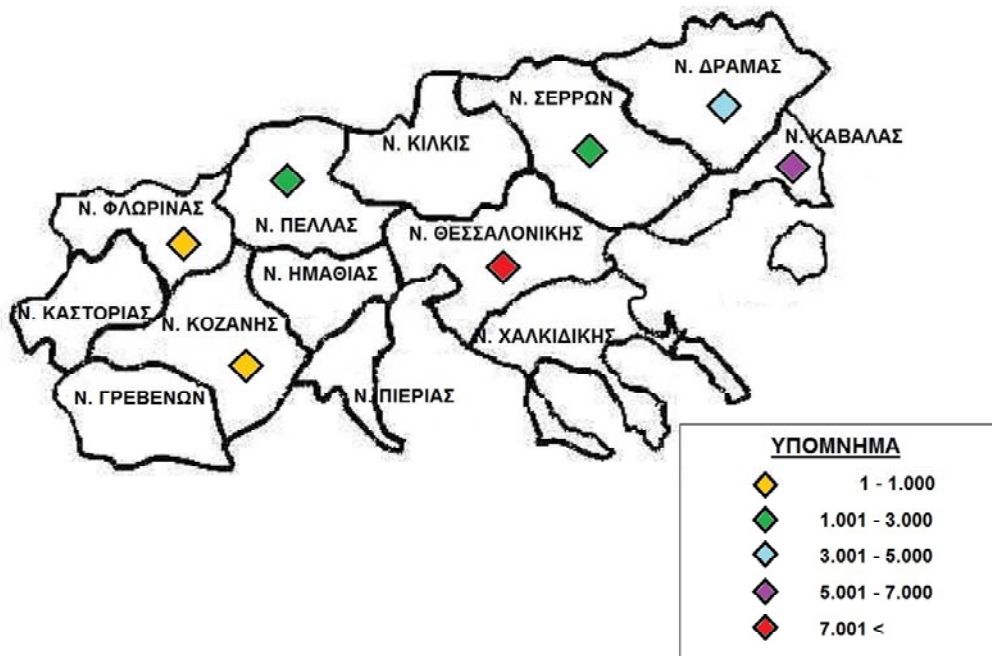

Ο πίνακας που ακολουθεί δείχνει την κατανομή των αστών προσφύγων στην περιοχή της Μακεδονίας τα χρόνια 1922-1924, σύμφωνα με έκθεση της Ε.Α.Π. για την απογραφή τους κατά τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο του 1927⁵⁴.

ΑΣΤΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ		
ΠΕΡΙΟΧΗ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ	ΑΤΟΜΑ
Θεσσαλονίκη	26.274	99.937
Καβάλα	5.976	22.446
Δράμα	3.862	14.374
Σέρρες	2.104	7.617
Πέλλα	1.933	7.556
Φλώρινα	323	1.307
Κοζάνη	224	761
ΣΥΝΟΛΟ	40.696	153.998

Στον παρακάτω χάρτη φαίνονται σχηματικά οι πληροφορίες του πίνακα αυτού.

ΑΣΤΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ (ΣΕ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ)

⁵⁴ Πελαγίδης, «Η ανθρωπογεωγραφία του προσφυγικού ζητήματος», 80.

Με ως επί το πλείστον παρέμβαση της Επιτροπής Αποκατάστασης Προσφύγων (Ε.Α.Π.), η επιλογή εγκατάστασης των προσφύγων, είτε σε αμιγή είτε σε μικτό οικισμό, πραγματοποιήθηκε με γνώμονα την ίδια καταγωγή τους από τις ανατολικές πατρογονικές τους εστίες. Αυτό συνέδραμε κυρίως στη μονιμοποίηση της εγκατάστασης των προσφύγων⁵⁵.

3.2. Εγκατάσταση των προσφύγων ποντιακής καταγωγής στον ευρύτερο ελλαδικό χώρο

Οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1921 έως 1925, όπως προαναφέρθηκε, ήταν 1.221.849 στο σύνολο με βάση τη στατιστική απογραφή του 1928. Βέβαια, ο προσφυγικός πληθυσμός που καταφτάνει στον ελλαδικό χώρο τη δεκαετία του 1920 κυμαίνεται ανάμεσα στα 1.250.000 και 1.400.000 άτομα, όμως η απογραφή του 1928 υποστηρίζει μικρότερο αριθμό, καθώς δεν υπολογίζει τη θνησιμότητα και τη μετανάστευση το διάστημα 1922-1928 από την Ελλάδα προς άλλα κράτη, όπως ήταν οι Ηνωμένες Πολιτείες, η Γαλλία και η Αίγυπτος⁵⁶.

Οι πρόσφυγες, κατά οικογένειες, εγκαταστάθηκαν ως εξής⁵⁷.

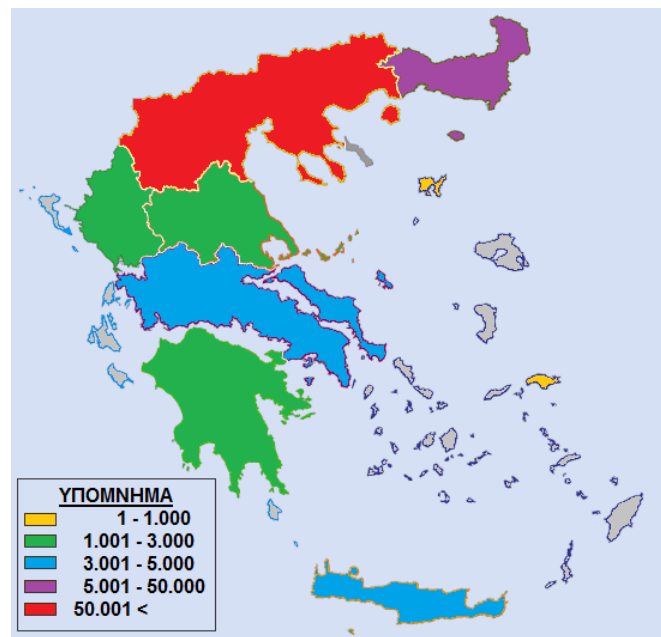
ΠΕΡΙΟΧΗ	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΕΣ
Μακεδονία	87.084
Θράκη	41.828
Κρήτη	4.962
Στερεά Ελλάδα-Εύβοια	4.950
Θεσσαλία	2.912
Ήπειρος	1.390
Πελοπόννησος	1.080
Λήμνος	771
Σάμος	150
ΣΥΝΟΛΟ	145.127

Τα στοιχεία του πίνακα αυτού αποτυπώνονται και στον παρακάτω χάρτη σχηματικά.

⁵⁵ Πελαγίδης, «Η ανθρωπογεωγραφία του προσφυγικού ζητήματος», 75.

⁵⁶ Renee Hirschon, *Heirs of the Greek catastrophe: The social life of Asia Minor refugees in Piraeus* (Oxford: Clarendon Press, 1989), 37 στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδ., από Μαρία Κ. Βεργέτη (Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000), 169.

⁵⁷ *Εγκυκλοπαίδεια του ποντιακού ελληνισμού – Ο Πόντος: ιστορία, λαογραφία και πολιτισμός*, «Η εγκατάσταση των προσφύγων Ποντίων στην Ελλάδα», 657.

Σχετικά με την περιοχή της Αττικής, ο αριθμός των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν εκεί ήταν πολύ μεγάλος: από 453.042 άτομα το 1920 έφτασε τους 802.000 το 1928. Με βάση την Ε.Σ.Υ.Ε., στον δήμο της Αθήνας εγκαταστάθηκαν 7.093 Έλληνες πρόσφυγες ποντιακής καταγωγής και στον δήμο Πειραιά 8.234⁵⁸. Στο πολεοδομικό συγκρότημα Αθήνας - Πειραιά εγκαταστάθηκαν 35.000 πρόσφυγες ποντιακής καταγωγής⁵⁹.

Στα μεγάλα ελληνικά αστικά κέντρα εγκαταστάθηκαν πάνω από μισό εκατομμύριο πρόσφυγες. Η πλειοψηφία αυτών συσσωρεύτηκε στο πολεοδομικό συγκρότημα Αθήνας - Πειραιά και στη Θεσσαλονίκη, καθώς εκεί λειτουργούσαν οι πιο πολλές βιομηχανίες. Ωστόσο προτιμήθηκαν και η Καβάλα και η Δράμα, γιατί εκεί εδρεύανε οι μεγαλύτερες εταιρείες καπνού⁶⁰. Πληθυσμιακά μεγάλωσαν κατά πολύ και άλλα αστικά κέντρα, όπως οι Σέρρες, η Ξάνθη, η Βέροια, τα Γιαννιτσά, η Πτολεμαΐδα, η Αριδαία και άλλα⁶¹.

4. Ίδρυση και δράση ποντιακών συλλόγων

Θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούν και κάποια ιστορικά στοιχεία, που είναι απαραίτητα στην κατανόηση της ταυτότητας των ποντιακών συλλόγων.

Οι Πόντιοι πρόσφυγες του 1922 δημιούργησαν συλλόγους κάτω από αντίξοες συνθήκες επιβίωσης. Δεν ήταν μονάχα ο μαζικός τους εκπατρισμός που επέβαλε τη δημιουργία των συλλόγων αυτών. Οι ντόπιοι Έλληνες υποδέχτηκαν με δυσμένεια

⁵⁸ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 180-181.

⁵⁹ Γεώργιος Κ. Βαλαβάνης, *Σύγχρονος γενική ιστορία του Πόντου*, 2^η έκδ. (Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, 1986), 300 στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδ., από Μαρία Κ. Βεργέτη (Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000), 180.

⁶⁰ Νικόλαος Ι. Μέρτζος, «Πρόλογος», στο *Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία – Από την τραγωδία, στην εποποιΐα*, από Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, επιμ. Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος και Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης (Αθήνα: Νίκος Χαϊδεμένος, 2009), 11.

⁶¹ Φωτιάδης, «Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία», 65.

τους Πόντιους⁶², αλλά και τους Μικρασιάτες πρόσφυγες. Χωρίς τη δημιουργία ποντιακών συλλόγων, οργανωμένων μικρών κοινοτήτων και μέριμα για οτιδήποτε ενίσχυε τη μεταξύ τους αλληλεγγύη, οι Πόντιοι πρόσφυγες θα ήταν αναγκασμένοι να αντιμετωπίσουν την ελλαδική κοινωνία παντελώς απροστάτευτοι. Οι σύλλογοι, λοιπόν, σε αυτήν την πρώτη φάση του ξεριζωμού, ήταν ζήτημα επιβίωσης⁶³.

Στον ελλαδικό χώρο οι πρώτοι ποντιακοί σύλλογοι που ιδρύθηκαν ήταν την περίοδο 1922 έως 1933 με την άφιξη των Ελλήνων του Πόντου⁶⁴. Οι σημαντικότεροι λόγοι για τους οποίους δημιουργούνται οι πρώτοι σύλλογοι είναι κυρίως⁶⁵:

- η προστασία και η περίθαλψη των Ποντίων
- η κοινωνική επαφή, η επικοινωνία, η αλληλεγγύη, η υπεράσπιση και προαγωγή των υλικών και ηθικών συμφερόντων των μελών τους και γενικότερα των Ποντίων
- η ενεργή συμμετοχή στην αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων του τόπου, καθώς και η παροχή κοινωνικής πρόνοιας και φιλανθρωπίας
- η εξύψωση του πνευματικού, ηθικού και κοινωνικού επιπέδου των μελών τους και γενικότερα των Ποντίων
- η καλλιέργεια, διακίνηση και διατήρηση των εθνικοθρησκευτικών και ιστορικών παραδόσεων και των ηθών και εθίμων
- η διεκδίκηση της απόδοσης του υπόλοιπου της ανταλλάξιμης περιουσίας, προκειμένου να την αξιοποιήσουν προς όφελος του ποντιακού ελληνισμού.

Οι πρόσφυγες ποντιακής καταγωγής με τη βοήθεια των συλλόγων έχτιζαν σχολεία, εκκλησίες, οδούς, δημιουργούσαν αθλητικά σωματεία και μετέτρεπαν ακόμα και ακατοίκητες και άγονες περιοχές σε κατοικήσιμες και καλλιεργήσιμες⁶⁶. Κατά καιρούς οι σύλλογοι τότε μπορεί να υποκαθιστούσαν και υπηρεσίες του δήμου, καθώς κάποιοι είχαν και δημοτολόγιο και υπήρχε η δυνατότητα για παράδειγμα να εκδίδουν πιστοποιητικά γέννησης, γάμου, στράτευσης, θανάτου και άλλα. Δηλαδή, σκοπός τους ήταν η προσπάθεια επίλυσης από κοινού προβλημάτων, που καθημερινά αντιμετώπιζαν οι Πόντιοι, προκειμένου να μπορέσουν να ενταχθούν ομαλά στον ελλαδικό χώρο. Λειτουργούσαν κατά κάποιον τρόπο ως κέλυφος προστασίας των Ποντίων. Επίσης, τότε αποτελούσαν τόπο συνάντησης για την πρώτη γενιά, που τους έωνε η νοσταλγία για την κοινή χαμένη πατρίδα. Εκεί μπορούσαν να μοιραστούν

⁶² Τόσο αυτούς που ήρθαν από τον Πόντο όσο και αυτούς που κατέφθασαν από τη Ρωσία.

⁶³ Μαρία Κ. Βεργέτη, *Ομογενείς από την Πρώην Σοβιετική Ένωση 1985-1995 – Ζητήματα στέγασης, απασχόλησης, ταυτότητας* (Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1998), 133, 135-136, 141-143, 145-146. Ευστάθιος Πελαγίδης, *Αλησμόνητες πατρίδες – Ο ηρωικός Πόντος* (Θεσσαλονίκη: Τζιαμπίρης Πυραμίδα, 2006), 202. Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 216-224, 229-231, 295-296, 299, 301, 316-319. Σύλλογος των Φοιτησάντων εις την Ευαγγελικήν Σχολήν Σμύρνης - Επιτροπή Πεντηκονταετηρίδος από της Μικρασιατικής Καταστροφής 1922-1972, *Μικρά Ασία, Πόντος, Θράκη* (Αθήνα: Σύλλογος των Φοιτησάντων εις την Ευαγγελικήν Σχολήν Σμύρνης, 1972), 50-52. Ελευθέριος Παυλίδης, επιμ., *Ο ελληνισμός της Ρωσίας και τα 33 χρόνια του εν Αθήναις σωματείου των εκ Ρωσίας Ελλήνων* (Αθήνα: Σωματείο των εκ Ρωσίας Ελλήνων, 1953), 281-284.

⁶⁴ Από τους πιο σημαντικούς συλλόγους που ιδρύθηκαν τη χρονική αυτή περίοδο 1922-1933 είναι: η Μέριμα Ποντίων Κυρίων Θεσσαλονίκης, η Ένωση Ποντίων Πειραιώς, ο Σύλλογος Ποντίων Δράμας «Οι Κομνηνοί», ο Σύλλογος Ποντίων «Αργοναύται-Κομνηνοί» στην Αττική και η Εύξεινος Λέσχη Θεσσαλονίκης.

⁶⁵ Χρυσή Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», στο *Τέχνες και εκπαίδευση*, Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου (Αλεξανδρούπολη: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Π.Τ.Δ.Ε., 2017), 8. (υπό έκδοση).

⁶⁶ Σημαντική είναι και η συμβολή της Ένωσης Ποντίων Πειραιώς στη δημιουργία του πρώτου λιμανιού της χώρας στον Πειραιά.

εμπειρίες, να κουβεντιάσουν, να χορέψουν, να τραγουδήσουν και να απαλύνουν τον πόνο τους.

Οι ποντιακοί σύλλογοι στρέφονται σε θέματα που αφορούν τη διάσωση της πολιτισμικής τους κληρονομιάς πολύ αργότερα. Μεσολαμβάνουν ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, η Κατοχή, η εχθρικότατη προς αυτούς δικτατορία του Μεταξά, ο «ανθρωποφάγος» Εμφύλιος και η χούντα των Συνταγματαρχών. Έτσι, κατά το διάστημα αυτό παρατηρείται ύφεση στη δημιουργία και δράση ποντιακών συλλόγων⁶⁷. Θα περιμένουν μέχρι τα πρώτα χρόνια της Μεταπολίτευσης του '74 για να τους δοθεί ο ζωτικός χώρος και χρόνος, προκειμένου να αποκτήσουν καινούργια δυναμική. Το βιοτικό επίπεδο πολλών από τα τότε μέλη των συλλόγων έχει βελτιωθεί αισθητά. Οι κατ'επίγευσε μέριμνες της βιοπάλης υποχωρούν δίνοντας με αυτόν τον τρόπο τη δυνατότητα στους πρόσφυγες ποντιακής καταγωγής να ασχοληθούν με την ενδυνάμωση της συλλογικής τους ταυτότητας, που θα συνέβαλλε στην κοινωνική συνοχή. Ο αμυντικός χαρακτήρας των συλλόγων δίνει τη θέση του σε μια διεκδικητική δυναμική. Οι Πόντιοι διεκδικούν την πραγματική θέση τους στην ελληνική κοινωνία⁶⁸. Έτσι, η δεύτερη γενιά Ποντίων ιδρύει δικούς της συλλόγους ή εμπλουτίζει τους ήδη υπάρχοντες της πρώτης γενιάς, έχοντας την ανάγκη έκφρασης της εθνοτοπικής τους ταυτότητας μέσα από διάφορες εκδηλώσεις⁶⁹.

Δεδομένων των ιστορικοπολιτικών συγκυριών (από το 1923 με τη συνθήκη της Λωζάνης και την ανταλλαγή των πληθυσμών έως τη Μεταπολίτευση) οι ποντιακοί σύλλογοι στρέφουν το ενδιαφέρον τους στη διάσωση και τη διάδοση της πολιτισμικής τους κληρονομιάς, με ακαδημαϊκούς όρους πια, αρκετά όψιμα⁷⁰.

Οι ποντιακοί σύλλογοι τρίτης γενιάς με την οργάνωσή τους και τη νομική υποστήριξη, αποτελούν την αιχμή του δόρατος για διεκδικήσεις που αφορούν την ιστορική τους αλήθεια και την προβολή του πολιτισμού, των ηθών και εθίμων των Ελλήνων του Πόντου. Πραγματοποιούν μελέτες, έρευνες και προσπάθειες διατήρησης και ανάδειξης των ιστορικών, γλωσσολογικών και λαογραφικών μνημείων του Πόντου. Υποστηρίζουν την ανάπτυξη κάθε μορφής τέχνης, καθώς και την προβολή των ιερών προσκυνημάτων του ποντιακού ελληνισμού. Ακόμη μεριμνούν για την οργάνωση κάθε είδους μορφωτικών, ψυχαγωγικών, κοινωνικών, φυσιολατρικών, φιλοπρόοδων, φιλανθρωπικών, αθλητικών, καλλιτεχνικών και μουσικοχορευτικών εκδηλώσεων και τη διαφύλαξη κειμηλίων και ντοκουμέντων, που αφορούν τον Πόντο. Δεν παραλείπουν να τονίζουν την ανάπτυξη πνεύματος αγάπης, στενότερων δεσμών, αλληλεγγύης, αλληλοβοήθειας, υλικής και ηθικής συμπαράστασης μεταξύ των Ποντίων⁷¹.

Φτάνοντας στην τρίτη γενιά Ποντίων υπάρχει μια γενικότερη στροφή προς τους ποντιακούς συλλόγους, πυκνώνοντας μαζικά είτε τις τάξεις των ήδη υπαρχόντων είτε των νεοσύστατων. Τις δύο δεκαετίες 1970-1990 παρατηρείται έξαρση στην ίδρυση και τη λειτουργία τους, που εν πολλοίς οφείλεται στις κατάλληλες ιστορικές, πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, που έχουν διαμορφωθεί στη χώρα⁷².

⁶⁷ Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», 9.

⁶⁸ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 224-231, 236-239, 240, 242, 260, 262, 285-289, 295, 301-302, 305, 307-308, 310-319. Σύλλογος των Φοιτησάντων εις την Ευαγγελικήν Σχολήν Σμύρνης, *Μικρά Ασία, Πόντος, Θράκη*, 50-53.

⁶⁹ Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», 10.

⁷⁰ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 225-231, 245-246, 264-265, 292, 295, 304, 307, 310-311, 313-315. Πελαγίδης, *Αλησμόνητες πατρίδες*, 425.

⁷¹ Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», 10-11.

⁷² Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», 12.

Σκοπός τους είναι η διάσωση, προβολή, διάδοση και μεταλαμπάδευση των πολιτισμικών στοιχείων και προτύπων των Ελλήνων του Πόντου. Η τρίτη γενιά είναι αυτή που δε βιώνει πια τον κοινωνικό αποκλεισμό και μπορεί χωρίς δισταγμό να προβάλλει και να προωθήσει απερίσπαστα την ποντιακή της ταυτότητα, έχοντας πλέον ενταχθεί και ενσωματωθεί στον ελλαδικό χώρο ως αδιαμφισβήτητο και αναπόσπαστο μέλος της⁷³. Οι σύλλογοι Ποντίων παύουν σταδιακά να εγκολπώνονται αποκλειστικά Ποντίους. Κύριο μέλημά τους αποτελεί πια το άνοιγμά τους στην ευρύτερη κοινωνία.

Επίσης, οι ποντιακοί σύλλογοι συγκροτούν και ανοιχτές κοινωνικές ομάδες για τους καινούργιους Ποντίους πρόσφυγες, που καταφτάνουν στην Ελλάδα από την Πρώην Σοβιετική Ένωση, οι οποίοι καλούνται να αντιμετωπίσουν τα ίδια προβλήματα επιβίωσης και αποδοχής με τους πρώτους πρόσφυγες ποντιακής καταγωγής, που ήρθαν στον ελλαδικό χώρο⁷⁴. Σπουδαία είναι η συνεισφορά στη διατήρηση και ενδυνάμωση της ποντιακής ταυτότητας και των πολιτισμικών προτύπων αυτών των Ποντίων μεταναστών, που έρχονται στην Ελλάδα από την Πρώην Σοβιετική Ένωση το 1939, το 1965-67, μετά το 1970, καθώς και από τα μέσα του 1980 όπου καταφθάνει μεγάλος αριθμός. Οι Πόντιοι από την Πρώην Σοβιετική Ένωση εντάσσονται στους συλλόγους των προηγούμενων ή ιδρύουν δικούς τους, που πλαισιώνονται κυρίως από τους ίδιους, προκειμένου να μπορέσουν να ξεπεράσουν τα προβλήματα ένταξής τους και τις δυσκολίες της κατάστασης στην οποία περιήλθαν⁷⁵.

Την ανάγκη ενοποίησης, συντονισμού και έκφρασης όλων αυτών των συλλόγων, ήρθε να καλύψει το 1978 η ίδρυση της πρώτης ποντιακής ομοσπονδίας με την επωνυμία Πανελλήνια Ομοσπονδία Ποντιακών Σωματείων (Π.Ο.Π.Σ.), ενώ στη συνέχεια το 2004 ακολούθησε η νεότερη ομοσπονδία ποντιακών σωματείων, η Παμποντιακή Ομοσπονδία Ελλάδας (Π.Ο.Ε.)⁷⁶. Κυρίαρχο μέλημα και βασική τους επιδίωξη με όλα τα πρόσφορα μέσα έγινε η διεθνοποίηση, η διεθνής αναγνώριση και καταδίκη της γενοκτονίας των Ελλήνων του Πόντου. Σημαντική είναι και η προσπάθεια για την ένταξη στοιχείων από την ιστορία και παράδοση του ποντιακού ελληνισμού στη διδακτική ύλη της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και γενικότερα στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα⁷⁷.

Μετά το 1990 και μέχρι και στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, όπου κάνει την εμφάνισή της και η τέταρτη γενιά Ποντίων, συνεχίζεται η δράση της προηγούμενης γενιάς με εξίσου σθεναρό ζήλο. Έχοντας στο πλευρό τους την τεχνολογία, το Διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορούν με διάφορους εναλλακτικούς τρόπους να προβάλλουν και να γνωστοποιούν τις δραστηριότητές τους, να προσελκύουν νέα μέλη, να αναδεικνύουν φωτογραφικό υλικό και να επικοινωνούν με άλλους συλλόγους, μέλη και γενικά ενδιαφερόμενους⁷⁸.

⁷³ Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», 13.

⁷⁴ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 238-239, 262-265, 273, 285-288, 292, 295, 305, 307-308, 314-318. Βεργέτη, *Ομογενείς από την Πρώην Σοβιετική Ένωση*, 69, 133, 135-136, 141-143, 145-146. Παυλίδης, *Ο ελληνισμός της Ρωσίας*, 281-284. Πελαγίδης, *Αλησμόνητες πατρίδες*, 206, 211.

⁷⁵ Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», 13.

⁷⁶ Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», 14-15.

⁷⁷ «Καταστατικό Παμποντιακής Ομοσπονδίας Ελλάδας (Π.Ο.Ε.), Μέρος πρώτο: Επωνυμία - Έδρα - Σκοπός», ημερομηνία πρόσβασης 27 Ιουνίου 2014, www.poe.org.gr.

⁷⁸ Τελλίδου, «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος», 17.

Οι σύλλογοι συνεισέφεραν στην ενσωμάτωση των Ποντίων στην ελληνική κοινωνία. Πλέον αποτελούν φορείς παιδείας και μέσω αυτών διασώζεται, διατηρείται και ενισχύεται η συλλογική ταυτότητα των Ποντίων⁷⁹.

5. Μεθοδολογία έρευνας

Προκειμένου να ανιχνευτεί εις βάθος ο τρόπος με τον οποίο προωθούν οι ποντιακοί σύλλογοι την παιδεία και τον πολιτισμό, πραγματοποιήθηκε μια έρευνα, που εξειδίκευσε το ενδιαφέρον της στην αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών. Με δεδομένη την ευρύτερη χρήση τους και την κινητικότητα των νέων ανθρώπων στο Διαδίκτυο, αναζητήθηκαν στοιχεία παρουσίας των συλλόγων σε αυτό.

Συγκεκριμένα, η έρευνα διήρκεσε σχεδόν τέσσερις μήνες και ολοκληρώθηκε στις 21 Νοεμβρίου 2014. Περιλάμβανε την αναζήτηση στο Διαδίκτυο με στόχο τη διερεύνηση της παρουσίας ποντιακών συλλόγων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και σε ιστοσελίδες πολιτιστικού ή άλλου περιεχομένου που παρέπεμπαν στους εν λόγω συλλόγους. Καταγράφηκαν η κατοχή ιστοσελίδας και/ή ιστολογίου, τα δημοσιευμένα (τακτικά και μη) ηλεκτρονικά δελτία τύπου, η δυνατότητα απευθείας ηλεκτρονικής επικοινωνίας και η παρουσία στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης. Ενδεικτικά επιλέχτηκε η ηλεκτρονική πλατφόρμα του Facebook, διότι θεωρείται το πιο διαδεδομένο ανάμεσα στους χρήστες του παγκόσμιου ιστού, κρίνοντας από τον αριθμό των μελών του⁸⁰.

Οι πηγές από τις οποίες βρέθηκαν και καταγράφηκαν τα ποντιακά σωματεία της Ελλάδας είναι οι λίστες των συλλόγων που ανήκουν στην Παμποντιακή Ομοσπονδία Ελλάδος (Π.Ο.Ε.) και στην Πανελλήνια Ομοσπονδία Ποντιακών Σωματείων (Π.Ο.Π.Σ.). Πέρα όμως από αυτούς υπάρχουν ενεργοί σύλλογοι πολιτών, οι οποίοι εμφανίζονται κατά τόπους με λιγότερη ή περισσότερη δραστηριότητα ή μακροβιότητα και δεν ανήκουν σε κάποια ομοσπονδία, όπως για παράδειγμα στη Λακωνία, στην Ορεστιάδα του Έβρου και αλλού. Οι σύλλογοι αυτοί δεν περιλαμβάνονται στην παρούσα μελέτη για λόγους καθαρά πρακτικούς, επειδή διαπιστώθηκε ότι δημιουργούνται ακόμη και κατά τη διάρκεια που διεξαγόταν η έρευνα αυτή. Έστω όμως και χωρίς να προσμετρηθούν αυτά τα ενεργά καταγεγραμμένα σωματεία στην παρούσα εργασία, η ύπαρξή τους και μόνο αποτελεί αδιάσπαστο στοιχείο της έντονης κινητικότητας των ποντιακής καταγωγής συμπολιτών μας και της προσήλωσής τους στην ποντιακή παράδοση και ταυτότητα. Τα στοιχεία αυτά αποτελούν πρόσφορο υλικό για περαιτέρω εξειδικευμένες μελέτες.

Παρακάτω δημιουργήθηκαν χάρτες που παραθέτουν όλα τα ποντιακά σωματεία στην Ελλάδα ανά ομοσπονδία, σύμφωνα με τον κατάλογο των σωματείων τους, που η κάθε ομοσπονδία παραθέτει στο Διαδίκτυο. Υπάρχουν κάποιοι σύλλογοι που είναι μέλη και στις δύο ομοσπονδίες.

⁷⁹ Βεργέτη, *Από τον Πόντο στην Ελλάδα*, 228-231, 260, 262, 264-266, 289, 292, 295, 301-302, 304-305, 307-308, 310-311, 313-315, 317-319. Βεργέτη και Χαραλαμπίδου, «Παιδιά, συλλογική ταυτότητα και εκπαιδευτική διαδικασία», 474, 477. Σύλλογος των Φοιτησάντων εις την Ευαγγελικήν Σχολήν Σμύρνης, *Μικρά Ασία, Πόντος, Θράκη*, 50-54.

⁸⁰ "Wikipedia List of virtual communities with more than 100 million active users," edited August 20, 2018, https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_virtual_communities_with_more_than_100_million_active_users.

Χάρτης ποντιακών συλλόγων της Π.Ο.Ε.

Χάρτης ποντιακών συλλόγων της Π.Ο.Π.Σ.

6. Στατιστικά αποτελέσματα από την αναζήτηση συλλόγων στο Διαδίκτυο

Από μια επισταμένη ανάλυση των δεδομένων μπορούμε να επισημάνουμε τα παρακάτω αξιόλογα στοιχεία:

Α) Οι τόποι ίδρυσης των ποντιακών συλλόγων εξαρτώνται από την ανθρωπογεωγραφική κατανομή των προσφύγων ποντιακής καταγωγής στον ελλαδικό χώρο, όπως φαίνεται από τους παραπάνω χάρτες. Επίσης, το πλήθος των συλλόγων που υπάρχουν σε κάθε περιοχή είναι ανάλογο του αριθμού των Ποντίων, που την κατοικούν.

Β) Αξιοσημείωτο είναι ότι από το σύνολο των 450 συλλόγων⁸¹ οι 342, ποσοστό 76%, εμφανίζονται σε καταχωρήσεις στις πιο διαδεδομένες μηχανές αναζήτησης του Διαδικτύου με δελτία τύπου ή ενημερωτικές αναφορές για περιπτώσεις εκδηλώσεων. Για τους υπόλοιπους 108, ποσοστό 24%, δεν ανιχνεύεται σημαντική παρουσία στο Διαδίκτυο. Από την παράθεση των στατιστικών αριθμών γίνεται σαφές ότι ένα μεγάλο ποσοστό (76%) επιλέγει να κοινοποιεί δημόσια τις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές του δραστηριότητες ηλεκτρονικά μέσω δελτίων τύπου. Με αυτόν τον τρόπο αναδεικνύεται η αξία που δίνουν οι ποντιακοί σύλλογοι σε αυτό το κομμάτι της δράσης τους, όπως είναι το πολιτιστικό, ώστε επιμένουν να φτάσει η απήχησή του σε όλο τον πλανήτη.

Γ) 85 σύλλογοι, ποσοστό 18,89%, έχουν δικό τους ιστότοπο. Από αυτούς οι 58, ποσοστό 12,89%, έχουν ιστοσελίδα και οι 27, ποσοστό 6%, ιστολόγιο. Υπάρχουν και σύλλογοι που διαθέτουν και τα δύο. Ένα μεγάλο ποσοστό της τάξης του 80% δεν έχουν επιλέξει τη δυνατότητα προβολής δράσεων μέσα από ιστοσελίδα ή ιστολόγιο. Ωστόσο στο διάστημα διεξαγωγής της έρευνας παρατηρήθηκε ότι το ποσοστό αυτό μειωνόταν, καθώς όλο και περισσότεροι σύλλογοι δημιουργούσαν ιστότοπο.

Δ) Στους 85 συλλόγους, που έχουν δικό τους ιστότοπο, οι 35, ποσοστό 41,18%, παρέχουν εκεί τη δυνατότητα απευθείας ηλεκτρονικής επικοινωνίας. Αξίζει να σημειωθεί ότι η αξιοποίηση του εργαλείου άμεσης επικοινωνίας δεν παρατηρήθηκε σε πολύ μεγάλο βαθμό, αφού λιγότεροι από τους μισούς το διαθέτουν, που αυτό πρακτικά σημαίνει ότι δεν ανήκει στις άμεσες προτεραιότητες η επένδυση σε ιστότοπους με εφαρμογές τελευταίας τεχνολογίας, οι οποίες θα μπορούσαν ενδεχομένως να συμβάλλουν στην άμεση επαφή και εύκολη επικοινωνία των συλλόγων με οποιονδήποτε επισκέπτη. Επίσης, στο σύνολο των 450 συλλόγων οι 35 αποτελούν ποσοστό μόλις 7,78%, χωρίς να διακρίνεται ιδιαίτερη αυξητική τάση, τουλάχιστον όχι με γρήγορους ρυθμούς, ώστε να γίνει αντιληπτό στο διάστημα που διεξαγόταν η έρευνα. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στο γεγονός ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κερδίζουν ολοένα και περισσότερο έδαφος στη σύγχρονη κοινωνία και για τον λόγο αυτό και οι σύλλογοι να προτιμούν να επιλέξουν αυτήν την οδό, ώστε να δώσουν την ευκαιρία της άμεσης επικοινωνίας τους με τους επισκέπτες – φίλους τους, καθώς έτσι μπορεί να έχουν απήχηση σε μεγαλύτερο κοινό.

Ε) Έντοπίστηκαν 116 σύλλογοι, ποσοστό 25,78%, που διαθέτουν λογαριασμό σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης (κυρίως Facebook). Αντίθετα με την άμεση επικοινωνία, η αξιοποίηση της ηλεκτρονικής πλατφόρμας του Facebook, που εμφανίζεται σε ποσοστό κοντά στο 26% με συνεχώς ανοδική πορεία, δείχνει ότι οι σύλλογοι

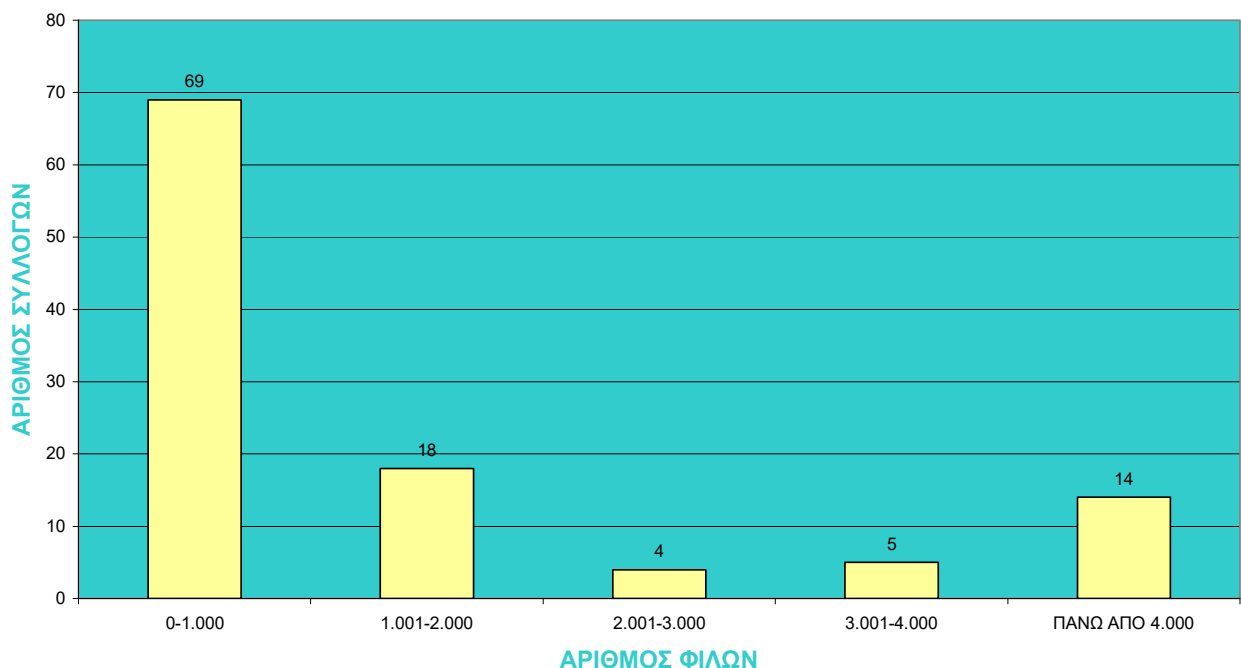
⁸¹ Είναι ο συνολικός αριθμός των συλλόγων που είναι εγγεγραμμένοι σε μια τουλάχιστον ομοσπονδία. Όσοι είναι μέλη και των δύο ομοσπονδιών έχουν μετρηθεί μία φορά.

στοχεύουν στην προβολή των δράσεών τους αλλά και του προφίλ τους με το διαδεδομένο αυτό μέσο.

ΣΤ) Στους 115 συλλόγους με λογαριασμό σε μέσο κοινωνικής δικτύωσης οι 14, ποσοστό 12,17%, έχουν 4.000 και πλέον φίλους. Το ποσοστό αυτό κρίνεται αρκετά υψηλό, αφού η χρήση του Facebook απαιτεί ενδιαφέρον, γνώση, χρόνο και ανταπόκριση. Αυτό συνεπάγεται ότι οι σύλλογοι έχουν απήχηση στον κόσμο, συμβαδίζουν με τις νέες τεχνολογίες και μέσω αυτών διαδίδουν τις γνώσεις, τις ιδέες, τη μνήμη και τον πολιτισμό. Έχει παρατηρηθεί ακόμα, σύλλογοι να δημιουργούν και να διαθέτουν και δεύτερο λογαριασμό στο Facebook, επειδή οι φίλοι τους ξεπερνούσαν το επιτρεπτό όριο φίλων στο συγκεκριμένο μέσο κοινωνικής δικτύωσης. Βέβαια, το φαινόμενο αυτό εμφανίστηκε σε μεμονωμένες μόνο περιπτώσεις και αποτελεί αμελητέο ποσοστό⁸².

Παρακάτω παρατίθεται μια γραφική απεικόνιση που φανερώνει το ενδιαφέρον των ανθρώπων για τους ποντιακούς συλλόγους, όπως προκύπτει από τον αριθμό των φίλων τους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

ΓΡΑΦΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΑΡΙΘΜΟΥ ΦΙΛΩΝ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ

Εδώ επισημαίνεται και πάλι η αυξανόμενη τάση στον αριθμό επισκεπτών, μελών και ακολούθων (followers) στα προφίλ των συλλόγων. Όπως φαίνεται όμως από την παραπάνω γραφική απεικόνιση, από τους 116 συλλόγους οι 69 (ποσοστό 59,48%) έχουν μέχρι 1.000 φίλους, οι 18 (ποσοστό 15,65%) έχουν από 1.001 έως 2.000, οι 4 (ποσοστό 3,48%) έχουν από 2.001 έως 3.000, οι 5 (ποσοστό 4,35%) έχουν από 3.001 έως 4.000 και οι 14 (ποσοστό 12,17%) έχουν πάνω από 4.000, όπως προαναφέρθηκε. Υπάρχουν και 6 σύλλογοι, ποσοστό 5,22%, που δεν είναι φανερός ο αριθμός των φίλων τους.

⁸² Εδώ και αρκετά χρόνια το Facebook παρέχει τη δυνατότητα δημιουργίας ομάδας ή/και σελίδας, εκτός από τα ατομικά προφίλ. Τις ομάδες και τις σελίδες μπορούν να τις διαχειρίζονται πάνω από ένα άτομα, μέσω των προσωπικών τους λογαριασμών.

Δηλαδή, δε λείπει και το ποσοστό των συλλόγων που έχουν πάνω από 4.000 φίλους, αριθμός που για το μέσο κοινωνικής δικτύωσης του Facebook θεωρείται υψηλός. Κατ' επέκταση, εικάζεται ότι οι σύλλογοι αυτοί διαθέτουν έναν μεγάλο αριθμό επισκεπτών.

7. Συμπεράσματα

Στόχος της παρούσας εργασίας ήταν να ρίξει φως στον τρόπο με τον οποίο οι ποντιακοί σύλλογοι συμβάλλουν στη διάσωση και τη διάδοση του πολιτισμού και της παιδείας. Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε, μελέτησε ενδεικτικά την αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών για την προβολή των πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δράσεων και δραστηριοτήτων από την πλευρά των ποντιακών συλλόγων. Τα πορίσματα έδειξαν ότι οι ποντιακοί σύλλογοι διαθέτουν προσωπικές ιστοσελίδες, ιστολόγια και συμμετέχουν σε μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπως το Facebook. Μάλιστα το ποσοστό των συλλόγων αυτών φαίνεται να μεγαλώνει συνεχώς. Η πιο δυναμική τους όμως παρουσία σφραγίζεται από την πληθώρα κοινοποιήσεων, που αφορούν δελτία τύπου, με τα οποία δημοσιεύουν τις εκδηλώσεις τους στο πλαίσιο πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δράσεων.

Παράλληλα, διαπιστώθηκε ότι η χρήση εργαλείων όπως η εφαρμογή άμεσης επικοινωνίας, δεν είναι τόσο διαδεδομένη στους ιστοτόπους των ποντιακών συλλόγων. Γεγονός που μάλλον οφείλεται στην αυξανόμενη τάση της εποχής προς τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, όπου πέρα από τις άλλες δυνατότητες που προσφέρουν δίνεται και αυτή της άμεσης επικοινωνίας.

Με βάση όλα τα παραπάνω μπορεί να ειπωθεί ότι οι ποντιακοί σύλλογοι έχουν ως συμμάχους τους την τεχνολογία, το Διαδίκτυο και τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, καθώς μπορούν έτσι ευκολότερα και ποικιλοτρόπως να προβάλλουν και να γνωστοποιούν τις δραστηριότητές τους, να αναδεικνύουν φωτογραφικό υλικό, να επικοινωνούν με άλλους συλλόγους, μέλη και γενικά ενδιαφερόμενους, αλλά και να προσελκύουν νέα μέλη.

Επομένως, η συμβολή των Ελλήνων ποντιακής καταγωγής είναι σημαντική στα σύγχρονα κοινωνικά δεδομένα, διότι παρακολουθούν τις εξελίξεις (κοινωνική δικτύωση, ενημέρωση, δραστηριότητα) και διατηρούν την επικοινωνία (αλληλογνωριμία, συλλογικότητα, ανταλλαγή απόψεων και άλλα). Παρ' όλα αυτά είναι ανάγκη να εκπονηθούν επιπρόσθετες έρευνες, που να καταδεικνύουν τους τρόπους με τους οποίους οι ποντιακοί σύλλογοι συμβάλλουν στον πολιτισμό και την παιδεία.

Βιβλιογραφία

- Αφεντάκη, Δ. Ν. «Μακεδονία: Προσφυγική εγκατάσταση». Στο *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*. 2^η έκδ. Αθήνα: Φοίνιξ, 1900z.
- Βαλαβάνης, Γεώργιος Κ. *Σύγχρονος γενική ιστορία του Πόντου*, 2^η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Αδελφών Κυριακίδη, 1986, 300. Στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδοση, από Μαρία Κ. Βεργέτη, 180. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000.
- Βείκου, Χριστίνα. *Κακό μάτι – η κοινωνική κατασκευή της οπτικής επικοινωνίας*. 2η έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2004.

- Βεργέτη, Μαρία Κ. *Από τον Πόντο στην Ελλάδα - Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*. 2^η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000.
- Βεργέτη, Μαρία Κ. «Εθνοτοπική ταυτότητα: Η περίπτωση των Ελλήνων του Πόντου». Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1993. doi: [10.12681/eadd/2548](https://doi.org/10.12681/eadd/2548).
- Βεργέτη, Μαρία Κ. *Ομογενείς από την Πρώην Σοβιετική Ένωση 1985-1995 – Ζητήματα στέγασης, απασχόλησης, ταυτότητας*. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 1998.
- Βεργέτη, Μαρία Κ. *Παλιννόστηση και κοινωνικός αποκλεισμός*. 2η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2003.
- Βεργέτη, Μαρία και Φρόσω Χαραλαμπίδου. «Παιδιά, συλλογική ταυτότητα και εκπαιδευτική διαδικασία». Στο *Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης στην Ελλάδα: Ερευνών απάνθισμα, επιμέλεια Θεόδωρος Β. Θάνος*, 456-479. Αθήνα: Gutenberg, 2015.
- Βεργιώτη, Ελεονώρα. «Λόγος και ταυτότητα στην αναπηρία: Ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από κείμενα των αναπήρων». Μεταπτυχιακή διατριβή, ΑΠΘ, 2010.
- Burke, Peter J. "Identities and social structure: The 2003 Cooley - Mead Award Address." *Social psychology quarterly*, 67, no. 1 (2004): 5–15. Accessed December 15, 2016. <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/019027250406700103>.
- Δαμανάκης, Μιχάλης. *Η εκπαίδευση των παλιννοστώντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα – διαπολιτισμική προσέγγιση*. 6η ανατύπωση. Αθήνα: Gutenberg, 2003.
- Δαμανάκης, Μιχάλης. *Ταυτότητες και εκπαίδευση στη διασπορά*. Αθήνα: Gutenberg, 2007.
- Δραγώνα, Θάλεια, Ελένη Σκούρτου και Άννα Φραγκουδάκη. *Εκπαίδευση: Πολιτισμικές διαφορές και κοινωνικές ανισότητες*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2001.
- Εγκυκλοπαίδεια του ποντιακού ελληνισμού – Ο Πόντος: ιστορία, λαογραφία και πολιτισμός*. Τόμος 2^{ος}. «Η εγκατάσταση των προσφύγων Ποντίων στην Ελλάδα». Επιμ. Θανάσης Γεωργιάδης. Θεσσαλονίκη: Μαλλιάρης – Παιδεία, 2006.
- Hirschon, Renee. *Heirs of the Greek catastrophe: The social life of Asia Minor refugees in Piraeus*. Oxford: Clarendon Press, 1989, 37. Στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδοση, από Μαρία Κ. Βεργέτη, 169. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000.
- Hogg, Michael A., and Scott A. Reid. "Social identity, self-categorization, and the communication of group norms." *Communication theory* 16. 1 (2006): 7-30. Accessed December 15, 2016. DOI: 10.1111/j.1468-2885.2006.00003.x.
- Howard, Judith A. "Social psychology of identities." *Annual review of sociology* 26 (2000): 367-393. Accessed December 10, 2016. https://www.jstor.org/stable/223449?seq=1#page_scan_tab_contents.
- Ιακωβίδης, Ιωάννης Χρ. «Η ένταξη στην ελλαδική κοινωνία των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης (Β΄ ήμισυ 20ού αιώνα). Σύγκρισή τους με τους Αιγυπτιώτες, Μικρασιάτες, Πόντιους και την αντίστοιχη διαδικασία ενσωμάτωσής τους». Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2005.

- Jenkins, Richard. *Κοινωνική ταυτότητα*. Μετάφραση Κατερίνα Γεωργοπούλου. Αθήνα: Σαββάλας, 2007.
- Καϊλάρης, Ιωάννης Γ. «Διαμόρφωση της ποντιακής συνείδησης στους Πόντιους της Δ' γενιάς». Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 1999. doi: [10.12681/eadd/12818](https://doi.org/10.12681/eadd/12818).
- Λυμπέρης, Λεωνίδας Ν. «Η κοινωνικοποίηση ως συνεχής διαδικασίας διαλεκτικής αλληλεπίδρασης μεταξύ ατόμου και κοινωνίας – κοινωνικοποιητικοί μηχανισμοί». *Τα εκπαιδευτικά* 105-106 (2014): 171-182. http://www.taekpaideutika.gr/ekp_105-106/14.pdf.
- Mead, George H. "The social self." *Journal of philosophy, psychology and scientific methods* 10 (1913): 374- 380.
- Melucci, Alberto. "L' invenzione del presente: Movimenti, identità, bisogni individuali." Στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδοση, από Μαρία Κ. Βεργέτη, 49-50. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000.
- Μέρτζος, Νικόλαος Ι. «Πρόλογος». Στο *Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία – Από την τραγωδία, στην εποποιΐα*, από Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, επιμ. Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος και Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης, 9-14. Αθήνα: Νίκος Χαϊδεμένος, 2009.
- Oyserman, Daphna, Kristen Elmore, and George Smith. "Self, self-concept, and identity." In *Handbook of self and identity*, 2nd edition, edited by Mark R. Leary, and June Price Tangney, 69-104. New York: Guilford Publications, Inc, 2012.
- Παμποντιακή Ομοσπονδία Ελλάδας (Π.Ο.Ε.). «Καταστατικό Παμποντιακής Ομοσπονδίας Ελλάδας (Π.Ο.Ε.)». Ημερομηνία πρόσβασης 27 Ιουνίου 2014. www.poe.org.gr.
- Παυλίδης, Ελευθέριος, επιμ. *Ο ελληνισμός της Ρωσίας και τα 33 χρόνια του εν Αθήναις σωματείου των εκ Ρωσίας Ελλήνων*. Αθήνα: Σωματείο των εκ Ρωσίας Ελλήνων, 1953.
- Πελαγίδης, Ευστάθιος. *Αλησμόνητες πατρίδες – Ο ηρωικός Πόντος*. Θεσσαλονίκη: Τζιαμπίρης Πυραμίδα, 2006.
- Πελαγίδης, Ευστάθιος. *Αλησμόνητες Πατρίδες του Ελληνισμού – Ο Ηρωικός Πόντος*. Τόμος 9^{ος}. Θεσσαλονίκη: Κεσόπουλος, 1999.
- Πελαγίδης, Ευστάθιος. «Η ανθρωπογεωγραφία του προσφυγικού ζητήματος». Στο *Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία – Από την τραγωδία, στην εποποιΐα*, από Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, επιμ. Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος και Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης, 72-80. Αθήνα: Νίκος Χαϊδεμένος, 2009.
- Schlesinger, Philip. "On national identity: Some conceptions and misconceptions criticized." *Social science information* vol 26, no. 2 (1987): 253. Στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδοση, από Μαρία Κ. Βεργέτη, 50. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000.
- Σύλλογος των Φοιτησάντων εις την Ευαγγελικήν Σχολήν Σμύρνης - Επιτροπή Πεντηκονταετηρίδος από της Μικρασιατικής Καταστροφής 1922-1972. *Μικρά Ασία, Πόντος, Θράκη*. Αθήνα: Σύλλογος των Φοιτησάντων εις την Ευαγγελικήν Σχολήν Σμύρνης, 1972.
- Tajfel, Henri, and John Turner. "An integrative theory of intergroup conflict." *The social psychology of intergroup relations* 3 (1979): 33-47.

- Tajfel, Henri, and John C. Turner. "The social identity theory of intergroup behavior." In *Psychology of intergroup relations*, edited by Stephen Worchel, and William G. Austin, 7-25. Chicago: Nelson-Hall, 1986.
- Τελλίδου, Χρυσή. «Πολιτισμικά πρότυπα του ποντιακού ελληνισμού στο ελληνικό κράτος». *Τέχνες και εκπαίδευση*. Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου. Αλεξανδρούπολη: Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, 2017. (υπό έκδοση)
- Τσαούσης, Δημήτριος Γ. *Η κοινωνία του ανθρώπου – εισαγωγή στην κοινωνιολογία*. Αθήνα: Gutenberg, 1989.
- Τσαούσης, Δημήτρης. «Πρόλογος». Στο *Από τον Πόντο στην Ελλάδα: Διαδικασίες διαμόρφωσης μιας εθνοτοπικής ταυτότητας*, 2^η έκδοση, από Μαρία Κ. Βεργέτη, 11-17. Θεσσαλονίκη: Αδελφοί Κυριακίδη, 2000.
- Φωτιάδης, Κωνσταντίνος. «Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία». Στο *Οι πρόσφυγες στη Μακεδονία – Από την τραγωδία, στην εποποιΐα*, από Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, επιμ. Ιωάννης Σ. Κολιόπουλος και Ιάκωβος Δ. Μιχαηλίδης, 48-71. Αθήνα: Νίκος Χαϊδεμένος, 2009.
- Φωτιάδης, Κωνσταντίνος. *Πόντος – Δικαίωμα στη μνήμη*. Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2010.
- Φωτιάδης, Κωνσταντίνος, και Ιάκωβος Μιχαηλίδης. *Ιστορικό Λεύκωμα: Πόντος – ο Ποντιακός Ελληνισμός*. Αθήνα: National Geographic, (χ.χ.).
- Wikipedia. "Wikipedia List of virtual communities with more than 100 million active users." Edited August 20, 2018.
https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_virtual_communities_with_more_than_100_million_active_users.
- Woodward, Kath. "Questions of identity." In *Questioning identity: Gender, class, ethnicity*, 2nd edition, edited by Kath Woodward, 6-41. London: Open University, 2004.
- Χατζηγεωργίου, Τριάδα. «Έλληνες Πόντιοι από την (Πρώην) Σοβιετική Ένωση. Εκφράσεις της ταυτότητας και της κοινωνικοποίησης στην Ελλάδα». Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, 2006. doi:
[10.12681/eadd/17343](https://doi.org/10.12681/eadd/17343).
- Ψωμιάδη, Αναστασία. «Τοπικές κοινωνίες χωρίς τόπο. Οι κοινωνικές αναπαραστάσεις των Ποντίων στην Ελλάδα για τον ποντιακό χορό και ο ποντιακός χορός ως κοινωνική αναπαράσταση για την ταυτότητα των Ποντίων». Διδακτορική διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο Αθηνών, 2006.
- Zavalloni, Marisa, and Christiane Louis-Guerin. *Κοινωνική ταυτότητα και συνείδηση – εισαγωγή στην εγώ-οικολογία*. Μετάφραση Αναστασία Βαλεντίνη Ρήγα, Κ. Θεοφιλοπούλου, Χ. Λυράκη, Ε. Κατσάλη. Επιμέλεια Αναστασία Βαλεντίνη Ρήγα. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1996.